
El consum cultural: qüestió de gust o de preu?

Juan Prieto Rodríguez

María José Pérez Villadóniga

Sara Suárez Fernández

Universitat d'Oviedo

L'educació és la variable socioeconòmica que té un efecte més destacat sobre la participació cultural. Directament, perquè com més educació, més interès i gust per la cultura. I indirectament, perquè com més educació, més renda i, per tant, més consum i participació cultural. Aquest treball analitza el paper que tenen l'educació i la renda en la participació cultural en tres activitats de naturalesa diferent: l'assistència al cinema, l'assistència a espectacles en directe i les visites a llocs d'interès cultural.

Paraules clau: **participació cultural, educació, renda, barreres culturals**

Introducció

L'objectiu d'aquest estudi és analitzar el paper de l'educació, juntament amb altres variables socioeconòmiques, en la participació de les persones en tres tipus d'activitats culturals: l'assistència al cinema, l'assistència a espectacles en directe (concerts de música i teatre) i les visites a llocs d'interès cultural (museus, monuments, jaciments i galeries).

El coneixement del perfil dels consumidors potencials i de les possibles barreres a la participació cultural constitueix una informació crucial per al sector públic, en la mesura que estigui interessat a fomentar el consum cultural o a promocionar determinades activitats culturals. A més a més, si el sector cultural es finança amb ingressos per taquilla, aquesta informació també és rellevant per als professionals del sector.

Segons els estudis econòmics, l'educació és la variable més influent en la participació cultural (vegeu, per exemple, Seaman, 2005). D'una banda, un nivell educatiu més alt està associat a més interès i gust per la cultura, la qual cosa incentiva de manera directa la participació cultural. D'altra banda, com més alt és el nivell educatiu, més alta és la renda i com més alta és la renda, més consum cultural hi ha (Prieto Rodríguez *et al.*, 2005). Així, el nivell educatiu influeix indirectament en el consum cultural a través de l'augment de renda.

Un nivell educatiu més alt està associat a un interès i un gust per la cultura més grans, la qual cosa incentiva de manera directa la participació cultural

Les dades utilitzades per a l'anàlisi són les de l'Enquesta de condicions de vida a Espanya (ECV15), duta a terme per l'Institut Nacional d'Estadística el 2015. En aquesta enquesta es demana per la participació en tres activitats culturals el darrer any, i són possibles tres respostes: cap, entre una i tres vegades i més de tres. Així mateix, als individus que no han assistit a cap activitat, se'ls demana els motius de la no assistència. D'aquesta manera analitzem la participació cultural i les barreres que impedeixen participar-hi, i ens fixem especialment en el paper de l'educació i la renda.

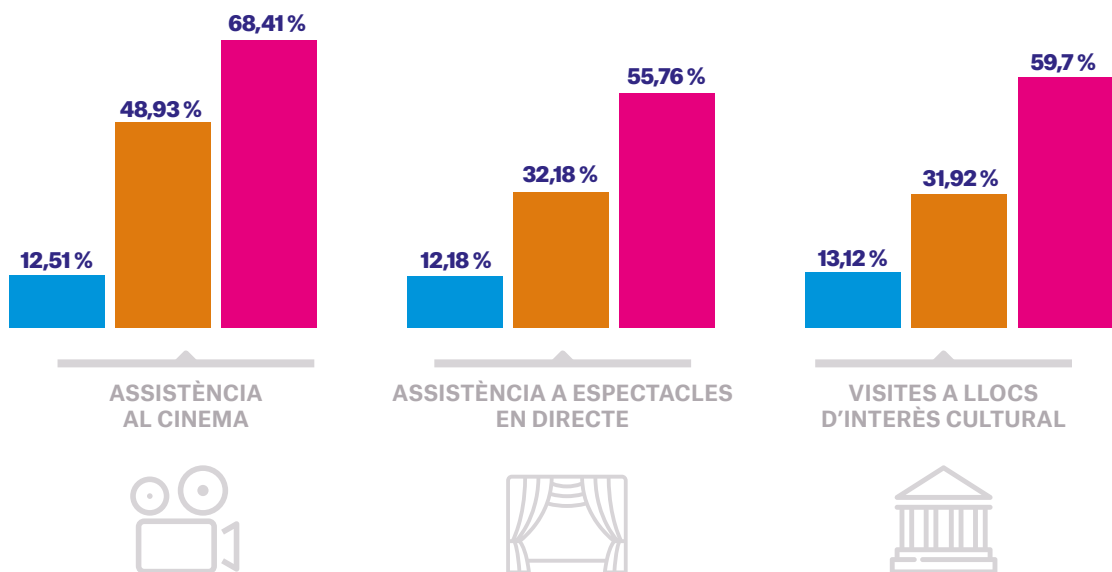
Presentem en primer lloc els resultats de participació utilitzant directament les dades de l'enquesta i tot seguit analitzem la influència de les variables rellevants sobre l'assistència; per a això s'han aplicat tècniques estadístiques a aquestes dades. Atesa l'elevada proporció d'individus que declaren no haver-hi participat, aquestes tècniques han permès de classificar els no assistents en *no assistents absoluts* i *recuperables*. Un *no assistent absolut* és aquell que, per exemple, a causa de l'edat o de la manca d'interès, ni participa ni és probable que ho faci. Per tant, els *no assistents absoluts* constitueixen un grup impermeable a la política cultural.

Al contrari, els *no assistents recuperables* són aquells que no han participat en cap acte cultural el darrer any, però que tenen característiques semblants a les dels que sí que ho han fet i, per tant, els models estadístics consideren que podrien haver-hi participat. A tall d'exemple, una parella amb fills petits podria tenir els recursos i l'interès per assistir a un esdeveniment cultural, però els fills poden haver estat una barrera que els ha impedit d'assistir-hi. No obstant això, a mesura que els fills creixin, aquesta barrera s'anirà diluint, de manera que aquest grup té un interès especial per als programadors de polítiques culturals. Per exemple, la provisió de serveis de guarderia, tallers per a infants o, simplement, un reajustament d'horaris són mesures que podrien incentivar de manera efectiva la participació d'aquesta família.

Educació, renda i assistència a activitats culturals

El gràfic 1 mostra, segons l'educació, la proporció d'individus que han participat almenys una vegada en alguna de les activitats considerades. Com podíem preveure, l'assistència augmenta notablement en tots els casos amb el nivell educatiu. Partint de percentatges d'assistència molt semblants per a les tres activitats entre els individus amb educació primària o inferior, el creixement de l'assistència a les activitats culturals si augmenta el nivell educatiu és molt més gran per al cinema que no pas per als espectacles en directe o els llocs d'interès cultural.

Gràfic 1. **Percentatge d'individus que han participat en alguna activitat cultural almenys una vegada el darrer any, per grup educatiu**

■ Educació primària o inferior
 ■ Educació secundària
 ■ Educació superior

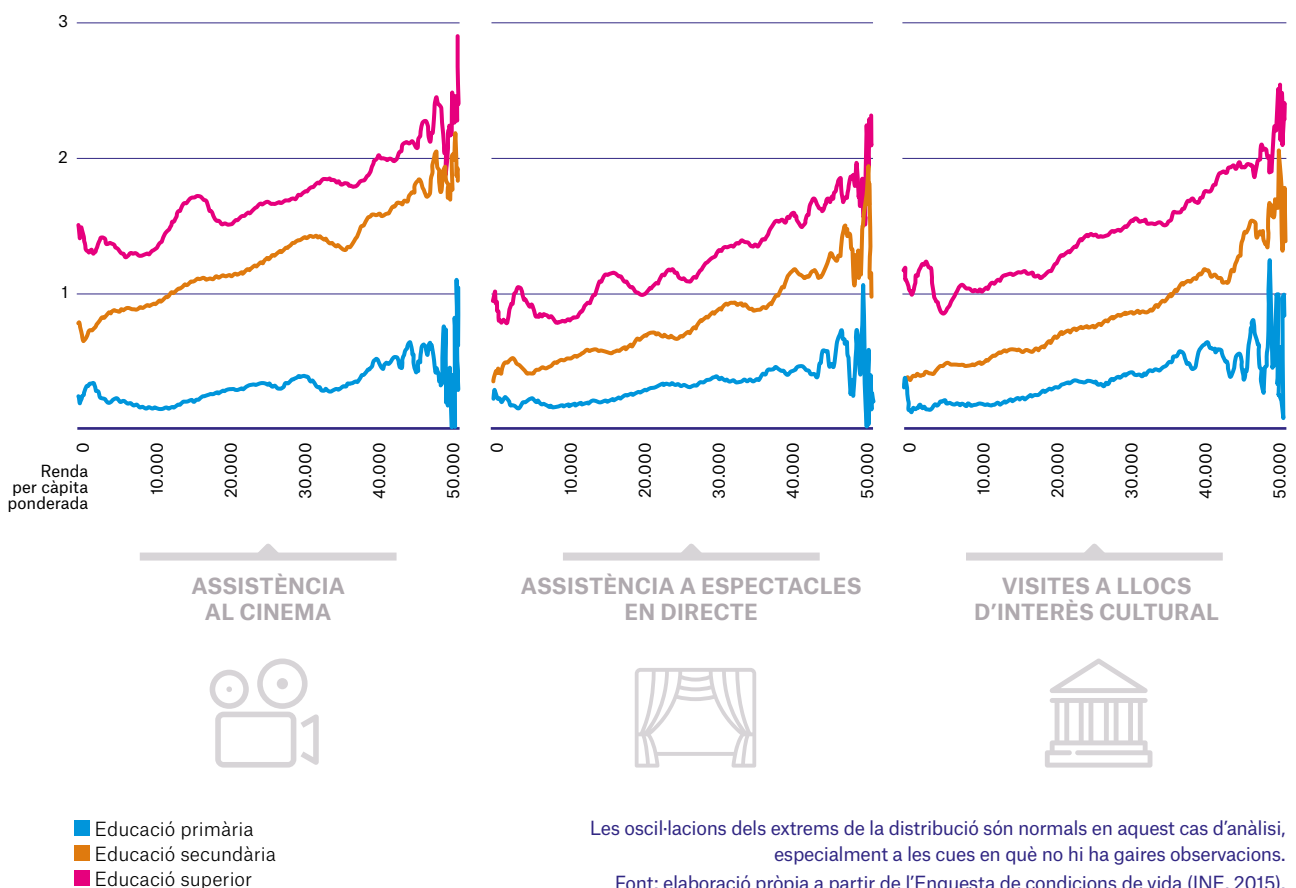
Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de condicions de vida (INE, 2015).

Com que el determinant principal de la renda és el nivell d'estudis, aquest gràfic recull no tan sols l'efecte de l'educació, sinó també, de manera indirecta, l'efecte de la renda.

Tot seguit mirarem de separar l'efecte directe de l'educació en la participació cultural de la seva influència indirecta a través de la renda. Encara que tenim informació de les rendes individuals, hem considerat més adequat utilitzar la informació sobre els ingressos de la llar, de manera que la capacitat econòmica es pondera en relació amb el nombre de membres de la llar, segons el criteri que segueix actualment l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE).

El gràfic 2 mostra la relació entre la renda ponderada de cada membre de la llar i l'assistència a les activitats culturals, diferenciant per nivells educatius. En primer lloc, hi comprovem que, independentment de la renda, l'educació té un efecte positiu sobre la demanda d'activitats culturals. En cada gràfic, les tres línies associades al nivell educatiu indiquen que, per a qualsevol nivell de renda, els individus amb més estudis participen amb més regularitat en activitats culturals. En segon lloc, el pendent de cada línia mostra l'efecte de la renda per a cada nivell educatiu. Aquest efecte és més important per als nivells educatius més alts, tal com exposen Prieto Rodríguez *et al.* (2005).

Gràfic 2. **Assistència mitjana anual per renda i nivell educatiu**

En resum, en totes tres activitats, l'assistència mitjana augmenta a mesura que augmenta el nivell d'estudis per a qualsevol nivell de renda. Així mateix, els increments en la renda es relacionen amb una participació més alta en les tres activitats, però la influència de la renda és més gran en els individus amb nivells educatius mitjà i superior que no pas en els que tenen un nivell educatiu més baix.

Tot i que la participació cultural augmenta amb l'educació i la renda, l'augment d'ingressos en persones amb nivells educatius baixos produeix un canvi menys important

Barreres a la participació

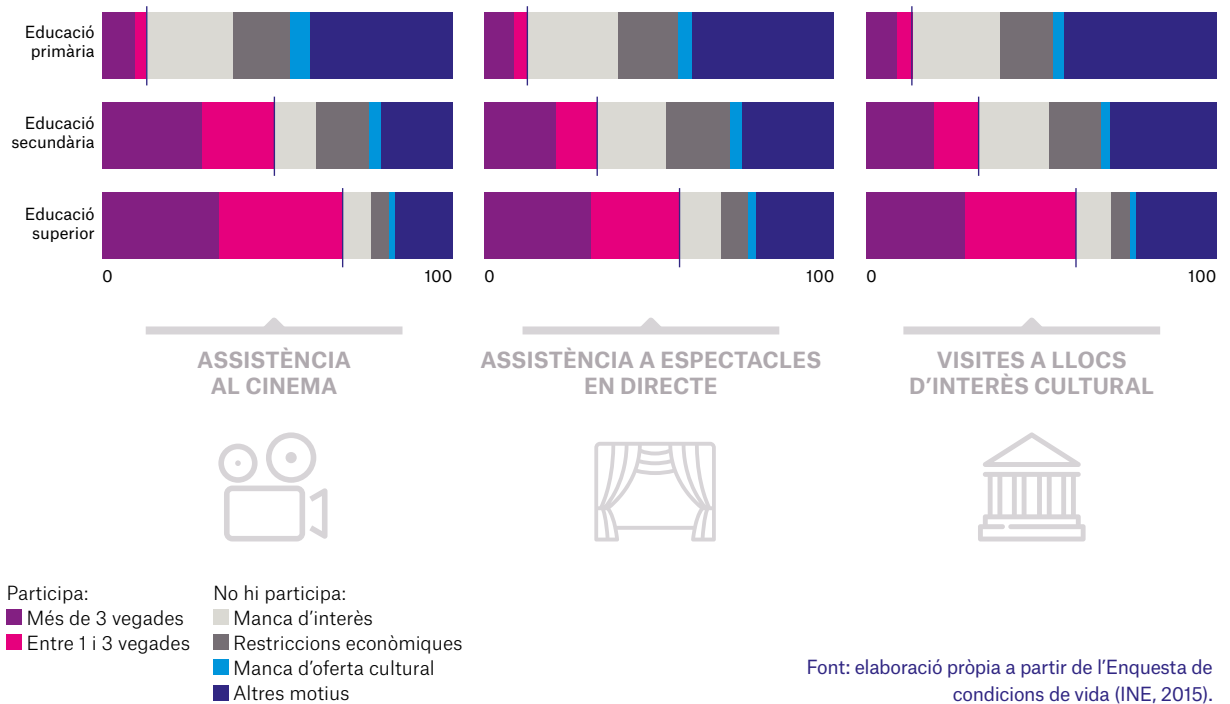
Als individus que responen que no han participat en cap activitat el darrer any se'ls demana el motiu principal de la seva no assistència. Les respostes possibles són: no s'ho pot permetre, no hi està interessat, manca d'oferta cultural (absència de cinemes, espectacles en directe o llocs d'interès cultural a la vora d'on viuen) o bé altres motius. Com mostra el gràfic 3, l'ECV15 no recull completament la causa principal de la no assistència, ja que la categoria «altres motius» és la que hom al·lega amb més freqüència. Tot seguit, i per aquest ordre, la manca d'interès i les restriccions econòmiques són les causes més rellevants i, en últim lloc, la manca d'oferta cultural.

Podem observar en totes tres activitats el patró esperat respecte a l'educació. A mesura que l'educació augmenta, cau el percentatge dels no assistents i, per tant, la freqüència amb què hom declara qualsevol de les quatre barreres a la participació. A més a més, els motius declarats per no haver-hi participat segueixen la mateixa pauta en tots tres casos: els individus amb nivells educatius baixos declaren tenir-hi menys interès i, en general, més restriccions pressupostàries.

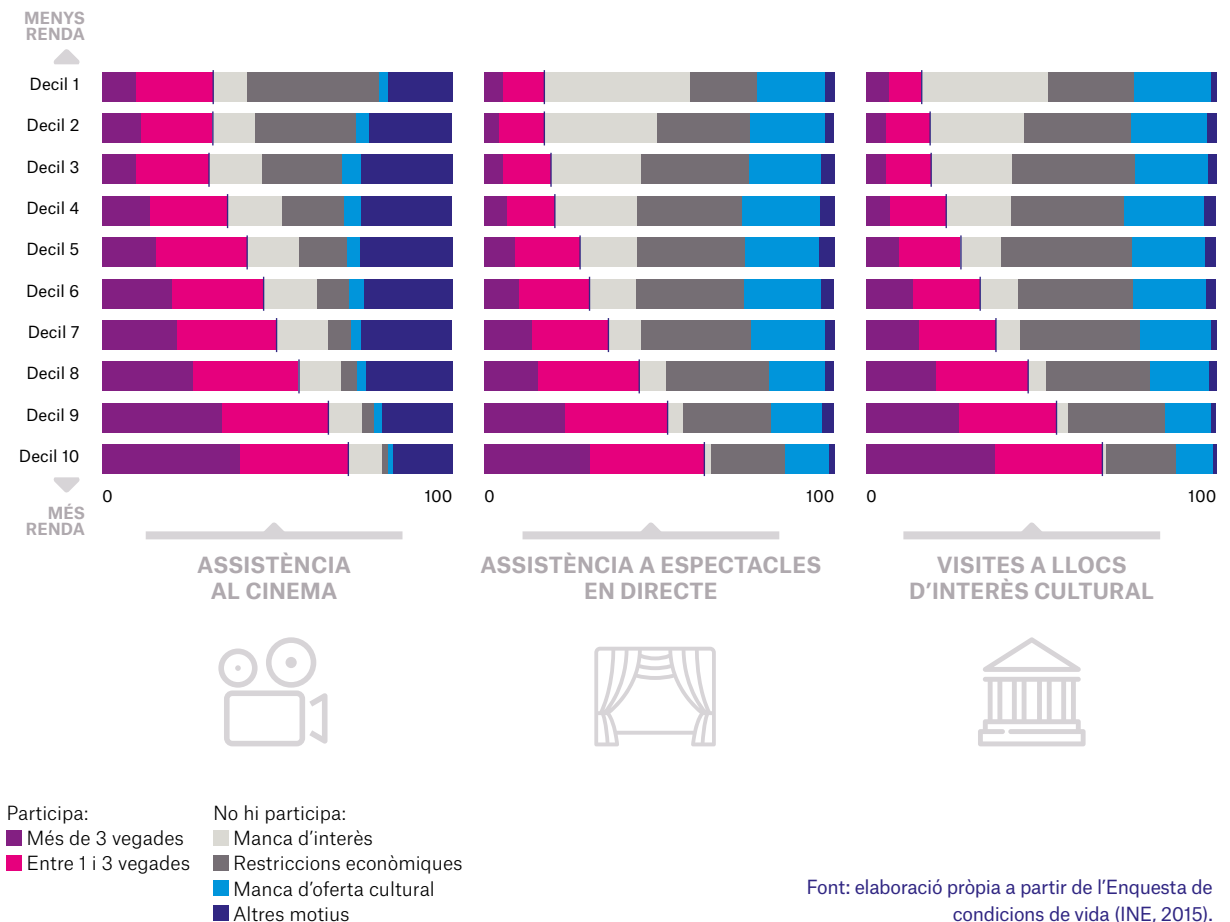
El gràfic 4 mostra la relació entre el nivell de renda i la freqüència d'assistència o els motius de no assistència a les activitats culturals.

Com podíem esperar, els individus amb menys renda són els que participen menys en activitats culturals. A més, en tots els individus amb rendes més baixes (decils 1 a 3) –i, per tant, en risc d'exclusió social–, les diferències en els nivells d'assistència són quasi inexistent. Probablement això és degut a un nivell de recursos mínim, per sota del qual una persona difícilment es pot permetre assistir a alguna activitat cultural. Només a partir del quart o cinquè decil (la qual cosa representa aproximadament una renda de 24.000 euros anuals per a una família de tres membres) hi apreciem canvis significatius.

Gràfic 3. Nivell educatiu, assistència i barreres a la participació cultural

Gràfic 4. Decils de renda i assistència a les activitats culturals

Les diferències més acusades entre activitats les observem en els motius declarats de no assistència. En el cas del cinema, a mesura que augmenta la renda cau la importància de les restriccions econòmiques. Tanmateix, en el cas dels espectacles en directe i les visites a llocs d'interès cultural, destaca la caiguda de la manca d'interès a mesura que augmenta la renda, probablement perquè els individus amb més recursos econòmics solen tenir més formació artística (Borgonovi, 2004).

La manca d'interès, primera barrera a la participació cultural, és més gran en les activitats que demanen una formació artística més sòlida i es podria contrarestar amb una millor educació cultural

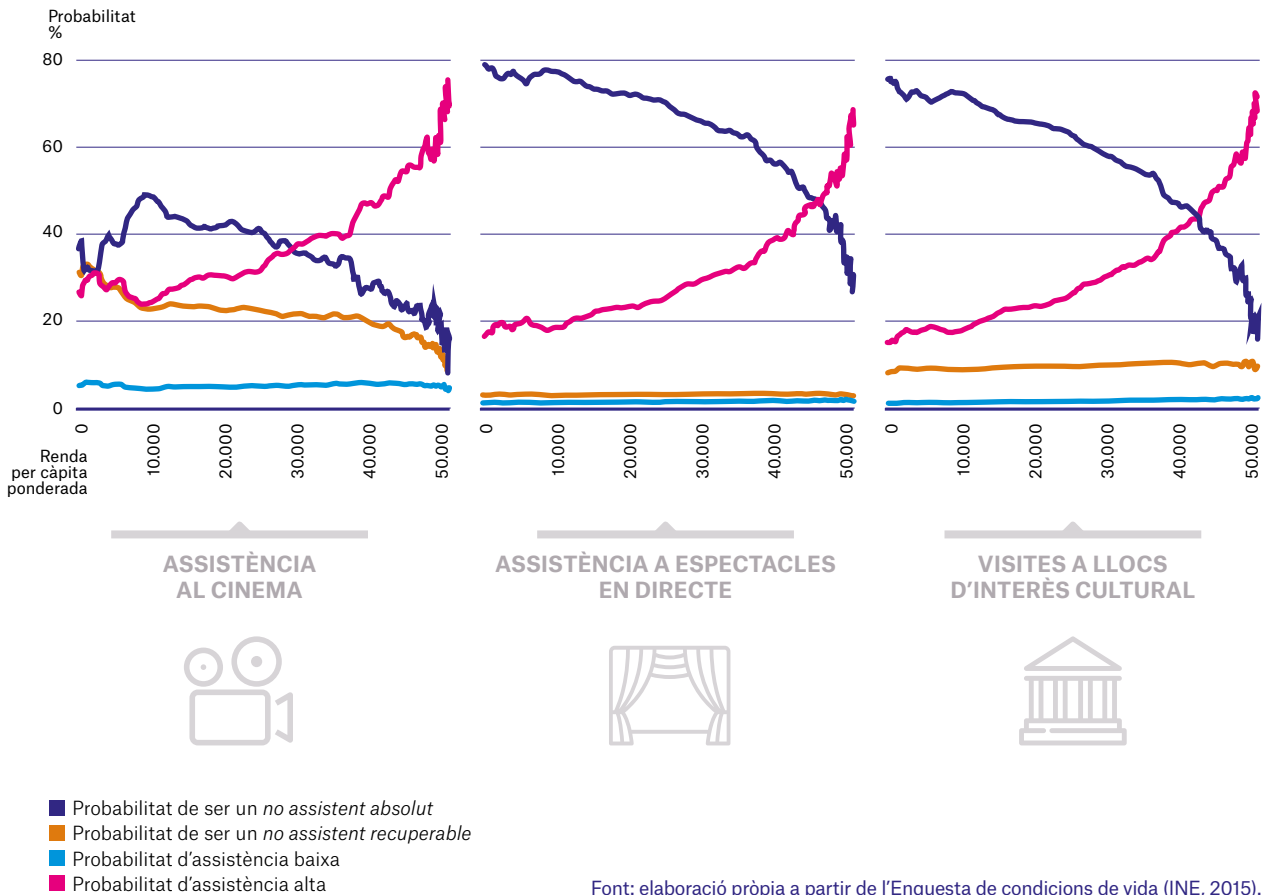
Probabilitats d'assistència

Les observacions de l'Enquesta de condicions de vida 2015 subratllen les diferències entre individus que han assistit a alguna activitat cultural i els que no ho han fet. No obstant això, per poder aprofundir en el paper de les variables socioeconòmiques en les decisions de participació, cal interpretar la informació disponible en termes probabilístics. Una transformació de les dades mitjançant tècniques estadístiques ha permès de classificar els individus que declaren no participar en dos grups: els *no assistents absoluts*, aquells que ni hi participen ni s'espera que ho facin, i els *no assistents recuperables*, que han tingut una participació cultural nul·la però que podria no haver estat així. Com ja hem indicat, aquests dos grups són tan dispars que l'efectivitat de les polítiques culturals serà totalment diferent per a cadascun.

El gràfic 5 mostra la relació entre les probabilitats d'assistència i la renda. En totes tres activitats hi observem un grup de *no assistents absoluts* molt important als quals serà difícil despertar interès per les activitats culturals, sobretot els espectacles en directe i els llocs d'interès cultural. Aquest resultat és molt general i semblant al que Ateca Amestoy i Prieto Rodríguez (2013) obtenen per als Estats Units.

En els espectacles en directe i els llocs d'interès cultural trobem un comportament semblant, que contrasta amb el que observem en el cas del cinema. En les dues primeres activitats, la probabilitat de ser un *no assistent absolut* minva de manera molt acusada amb la renda, alhora que augmenta la probabilitat d'una assistència alta. Al contrari, les probabilitats de ser un *no assistent recuperable* o una persona de demanda baixa amb prou feines canvien i representen els grups més petits. Aquestes xifres es mantenen estables i només hi observem canvis aparents entre els *no assistents absoluts* i les persones de demanda alta. És possible, però, que estiguin tenint lloc processos de substitució entre categories

Gràfic 5. Probabilitats estimades d'assistència i renda

que deixen pràcticament inalterada la probabilitat de ser un *no assistent recuperable* o tenir una demanda baixa. Això duu a una polarització clara, ja que la població es divideix quasi exclusivament entre *no assistents absoluts* i individus de demanda alta, i el grau de polarització més gran es constata en els espectacles en directe.

Pel que fa al cinema, però, els *no assistents recuperables* són més sensibles a la renda que no pas en els altres casos. Així mateix, els *no assistents absoluts* i els *recuperables* presenten probabilitats semblants, que disminueixen amb la renda. A mesura que ens movem cap a rendes superiors, hi ha menys *no assistents absoluts*. Això es relaciona amb un creixement dels individus amb demanda alta, mentre que el percentatge de demanda baixa es manté estable. Aquest grau més baix de polarització potser és degut a una distribució més homogènia i general de l'interès pel cinema en la població, amb variacions més associades a l'edat i no tant a la renda.

Una anàlisi semblant per nivell educatiu mostra que el fet de passar d'educació primària a educació superior fa baixar entorn de 50 punts percentuals la probabilitat de ser un *no assistent absolut* per a totes tres activitats. Per tant, com més alt és el nivell d'educació (i de renda), les persones esdevenen més permeables a les activitats i polítiques cultu-

erals. Així mateix, aquest augment del nivell educatiu multiplica la probabilitat d'assistència alta, especialment al cinema.

També en el cinema trobem que l'efecte de l'edat és més acusat. Per exemple, si comparem els menors de 30 anys amb els més grans de 65, aquests darrers tenen una probabilitat més de deu vegades superior de ser *no assistents absoluts*. La caiguda de l'assistència es distribueix al llarg de tots els grups d'edat. Per a les altres dues activitats, però, l'efecte de l'edat és molt més baix, encara que s'accelera a partir dels 65 anys.

En resum, la renda i l'educació sembla que són les variables socioeconòmiques amb més impacte en la probabilitat d'assistència a activitats culturals, i l'edat és un altre factor rellevant, sobretot pel que fa a l'assistència al cinema (Fernández Blanco *et al.*, 2009).

Conclusions

Aquest article analitza el paper que tenen l'educació i la renda de les persones a l'hora de participar en tres tipus d'activitats culturals: l'assistència al cinema, a espectacles en directe i la visita a llocs d'interès cultural.

Segons les activitats considerades, les barreres poden variar. Per als espectacles en directe i les visites a llocs d'interès cultural, el motiu principal de la no assistència és la manca d'interès (vinculada a l'educació). En canvi, el determinant bàsic de la no assistència al cinema sembla que és la manca de renda, i no d'interès. En aquest cas hi ha una indústria que dissenya els seus productes tenint en compte l'interès dels consumidors potencials, mentre que l'assistència a les arts escèniques i a llocs d'interès cultural requereix una formació del gust més elevada, de manera que si no hi ha gust tampoc hi ha interès.

En el cas dels espectacles en directe i les visites a llocs d'interès cultural, observem una gran polarització entre els assistents de demanda alta i

els *no assistents absoluts*. En canvi, el cinema no presenta aquesta dicotomia. Sembla que la renda és el factor que explica millor els canvis en els nivells d'assistència al cinema. Podríem concloure que la manca d'interès actua en primer lloc com a barrera a la participació cultural. Si la manca d'interès no representa un problema, com passa amb el cinema, la restricció econòmica passa a ser rellevant. Així, un individu no es plantejarà assistir a un esdeveniment cultural si no hi té interès, i només en el cas de tenir-lo considerarà altres restriccions possibles.

Aquestes observacions plantegen un dilema a l'hora de dissenyar la política cultural. A curt termini i per reduir la importància de les barreres econòmiques, aquesta política es podria combinar amb una política fiscal que inclogui, per exemple, reduccions de la imposició indirecta que suporten els béns culturals o increments en les subvencions a la producció d'aquests béns. Les caigudes consegüents en els preus tindrien un efecte directe i immediat en la demanda cultural. No obstant això, aquestes polítiques fiscals es podrien interpretar com regressives, ja que beneficiarien en una mesura més gran els individus amb més renda.

Si el que es pretén és combatre el problema que representa la manca d'interès del públic, la política cultural s'hauria d'integrar en la política educativa per millorar el gust per les arts. Evidentment, encara que els efectes només es notarien a llarg termini, no hi ha dubte que serien molt més estables. En el passat, aquestes polítiques de formació de gustos es combinaven amb els programes culturals de la ràdio i la televisió. Els canvis tecnològics han eliminat les audiències captives d'aquests mitjans. Tot i que la diversitat de l'oferta ara és molt més àmplia, només els que ja tenen interès en les arts demanen aquests continguts. Per això és important l'educació obligatòria des que els infants són ben menuts, per desenvolupar l'interès i els gustos artístics en la població.

Referències

ATECA AMESTOY, V.M., i J. PRIETO RODRÍGUEZ (2013): «Forecasting accuracy of behavioural models for participation in the arts», *European Journal of Operational Research*, 229(1).

BORGONOV, F. (2004): «Performing arts attendance: an economic approach», *Applied Economics*, 36(17).

FERNÁNDEZ BLANCO, V., L. OREA i J. PRIETO RODRÍGUEZ (2009): «Analyzing consumers heterogeneity and self-reported tastes: an approach consistent with the consumer's decision making process», *Journal of Economic Psychology*, 30(4).

PRIETO RODRÍGUEZ, J., D. ROMERO-JORDAN i J.F. SANZ SANZ (2005): «Is a tax cut on cultural goods consumption actually desirable? A microsimulation analysis applied to Spain», *Fiscal Studies*, 26(4).

SEAMAN, B.A. (2005): «Attendance and public participation in the performing arts: a review of the empirical literature», Nonprofit Studies Program, Georgia State University, Working Paper 05-03.